

УДК 346.2

А. А. Цибка

ПОНЯТТЯ Й ОЗНАКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку політичних процесів безпека та незалежність будь-якої країни дуже тісно пов'язана з рівнем розвитку її паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК), який забезпечує функціонування як економічної, так і соціальної сфери суспільства. Основною ж ланкою ПЕК є суб'єкти господарювання ПЕК, які й забезпечують його діяльність.

Тому важливим є ще недостатньо вирішеним завданням науки господарсько-го права є формулювання поняття суб'єктів господарювання ПЕК та визначення суттєвих ознак.

Наразі в юридичній літературі питання суб'єктів господарювання ПЕК на належному рівні не висвітлено, відсутні ґрунтовні праці, які комплексно розглядали б зазначене питання.

Метою статті є формулювання поняття суб'єктів господарювання ПЕК, виділення суттєвих ознак зазначеного явища та надання власної дефініції, яка могла б стати об'єктом обговорення в науковому діалозі на шляху до формування обґрунтованого доктринального визначення.

Як уже зазначалося, на доктринальному рівні поняття суб'єктів господарювання ПЕК відсутнє. Відсутнє воно й на рівні законодавства України, хоча останнє містить досить близьке поняття підприємств ПЕК. Так, відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» підприємства ПЕК – це гірничі підприємства (шахти, рудники, копальні, кар'єри, розрізи, збагачувальні фабрики), газодобувні підприємства, котельні, підключені до магістральних теплових мереж, а також підприємства, які на час виникнення заборгованості мали ліцензію хоча б одного з таких видів діяльності: виробництва електричної енергії, передачі електричної енергії магістральними та міждержавними електричними мережами, передачі електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами, постачання електричної енергії за регульованим тарифом; оптового постачання електричної енергії, транспортування природного газу магістральними трубопроводами, транспортування природного й нафтового газу розподільними трубопроводами, транспортування нафтопродуктів магістральними трубопроводами; постачання природного газу за регульованим тарифом [1].

У законодавстві також наявні визначення суб'єктів господарювання деяких секторів ПЕК, наприклад, визначення суб'єктів електроенергетики. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про електроенергетику» суб'єкти електроенергетики – це суб'єкти господарської діяльності незалежно від їх відомчої належності та форм власності, які займаються виробництвом, передачею, розподілом, постачанням електричної енергії та теплової енергії під час централізованого тепlopостачання, а також суб'єкт господарської діяльності, що здійснює централізоване диспетчерське (оперативно-технологічне) управління [2].

Можна визначити початкову точку формування загального поняття, виходячи зі згаданих визначень, що в основу виокремлення суб'єктів господарювання ПЕК насамперед покладено специфіку їх діяльності. Проте через відсутність чітких визначень суб'єктів господарювання ПЕК необхідно розглянути суміжне поняття паливно-енергетичного комплексу (ПЕК).

Якщо звернутися до теоретичних визначень ПЕК, то можна навести такі.

Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) являє собою складну й розвинену систему видобутку природних енергетичних ресурсів, їх збагачення, перетворення на мобільні види енергії та енергоносіїв, передачі й розподілу, споживання та використання в усіх галузях національного господарства. При цьому автор зазначає, що об'єднання таких різномірних частин в єдиний національно-господарський комплекс пояснюється їх технологічною єдністю, організаційними взаємозв'язками та економічною взаємозалежністю [3, с. 8].

Можна зробити висновок, що наведене визначення прив'язується до енергетичних ресурсів, енергії та енергоносіїв, що є спорідненими явищами.

За ще одним визначенням, паливно-енергетичний комплекс – один із найважливіших і чітко організованих комплексів будь-якої національної економіки. Це єдина система енергопостачання країни, яка охоплює сукупність процесів виробництва, перетворення, транспорту й розподілу паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР). Головна мета функціонування ПЕК – ефективно й надійно забезпечувати всі потреби народного господарства держави енергією відповідної якості (електричною й тепловою), а також у вигляді тих або інших енергоносіїв і робочого тіла [4, с. 9].

У наведеному визначенні, як і в попередньому, головний акцент припадає на схоже явище – паливно-енергетичні ресурси (ПЕР), проте також виділяється мета діяльності ПЕК – забезпечувати енергетичні потреби народного господарства держави.

У довідковій літературі паливно-енергетичний комплекс визначається як сукупність галузей промисловості, що здійснюють видобуток і переробку різних видів первинних паливних та енергетичних ресурсів (вугільних, нафтових, газових, гідравлічних, ядерних, геотермальних, біологічних тощо), а також перетворюють ці енергоресурси на теплову та електричну енергію або на моторне паливо [5, с. 137].

Відповідно до «Енергетичної стратегії України на період до 2030 р.» від 2006 р., паливно-енергетичний комплекс України (енергетика) – це галузь (сектор) економіки, до якої входять суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з розвіданням, видобутком, переробкою, виробництвом, зберіганням, транспортуванням, передачею, розподілом, торгівлею, збутом чи продажем енергетичних продуктів (енергоносіїв) – палива, електричної й теплової енергії, крім суб'єктів, основна діяльність яких спрямована на задоволення потреб населення та господарського комплексу в послугах централізованого опалення та постачання гарячої води [6].

Проте вже в проекті оновленої стратегії паливно-енергетичний комплекс України визначається як сукупність секторів економіки, до якої входять суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з розвідкою, видобутком, переробкою, виробництвом, зберіганням, транспортуванням, передачею, розподілом, торгівлею, збутом або продажем і використанням енергетичних продуктів (енергоносіїв) [7].

Тобто в оновленому визначенні вказано, що ПЕК є не одним сектором економіки, а сукупністю таких секторів, а також було виключено виняток щодо суб'єктів, які займаються теплопостачанням.

Якщо проаналізувати наведені визначення, то можна зробити висновок, що поняття паливно-енергетичних ресурсів є базовим поняттям, яке об'єднує ПЕК в єдину систему. До схожих висновків доходить і Р.Н. Салієва, яка зазначає, що підставою для об'єднання економічних структур в єдиний паливно-енергетичний комплекс виступають енергетичні ресурси [8, с. 15].

Паливно-енергетичні ресурси ж визначають як запаси енергії, які за такого рівня техніки можуть бути використані для енергопостачання, або як усі доступні для промислового та побутового використання джерела енергії (механічної, гідравлічної, теплової, хімічної, електричної, ядерної, вітрової, сонячної) [5, с. 150].

Паливно-енергетичні ресурси (ПЕР) мають стати основою визначення суб'єктів господарювання ПЕК.

Надалі для формування поняття суб'єктів господарювання ПЕК необхідно дослідити характерні ознаки цього явища, серед основних з яких можна назвати такі:

1. Діяльність суб'єктів господарювання ПЕК пов'язана з паливно-енергетичними ресурсами та має своїм результатом задоволення енергетичних потреб держави й суспільства, що також обумовлює високий ступінь суспільної важливості зазначеного виду суб'єктів.

2. Наявність значної кількості правил і стандартів щодо суб'єктів господарювання ПЕК та їх діяльності, базис чого закладено Законами України «Про електроенергетику» [2], «Про нафту і газ» [9], «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [10], «Про теплопостачання» [11] тощо. Це обумовлено вимогами безпеки, а також особливостями ПЕР, які повинні мати конкретні характеристики для їх споживання.

3. Наявність певних технологічних умов, що необхідні для забезпечення діяльності на підприємстві.

4. Особливості накопичення й зберігання паливно-енергетичних ресурсів, що викликає відповідну специфіку в діяльності суб'єктів господарювання ПЕК. Так, електрична енергія взагалі не може накопичуватися, а такі ресурси, як нафта, газ та ядерне паливо, мають значні особливості щодо накопичення та зберігання [9; 10]

5. Наявність спеціальної мережі, через яку здійснюється енергопостачання від виробника до споживача енергетичних ресурсів. Так, в електроенергетиці такою системою є об'єднана енергетична система України (ОЕС) [2], у нафтогазовій галузі – нафто-й газопроводи [9], у теплопостачанні – система централізованого опалення [11].

6. Специфічними є й вимоги до охорони суб'єктів господарювання ПЕК, оскільки останні несуть значну екологічну загрозу. При цьому під час будівництва таких об'єктів існує значна частина спеціальних норм, що регламентують усе, від місця розташування об'єкта до його технічних характеристик.

7. Значна увага приділяється правилам безпеки. Так, відповідні положення містяться в нормах щодо постачання енергетичних ресурсів у Цивільному (ст. 714) [12] та Господарському (ст. 175) кодексах [13].

8. Особливості відповідальності суб'єктів господарювання ПЕК передбачені всіма основними законами у сфері енергетики [2; 9; 10; 11; 14].

9. Переважно необхідною є ліцензія на зайняття конкретним видом діяльності.

Крім зазначених ознак існує велика кількість інших, таких як специфічні умови праці, особливості режиму земель під об'єктами енергетики, особливості діяльності за надзвичайного стану та інші.

Так, можна сформулювати визначення суб'єктів господарювання ПЕК.

Суб'єктами господарювання ПЕК є суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з виробництвом, перетворенням, транспортуванням і розподілом паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), що здійснюється з метою отримання прибутку й задоволення енергетичних потреб держави та суспільства.

У подальшому науковому пошуку необхідно вести дискусію щодо істотних ознак суб'єктів господарювання ПЕК, виокремлювати й досліджувати нові ознаки, що в результаті приведе до формування обґрунтованого визначення суб'єктів господарювання ПЕК у доктрині права, яке не лише слугуватиме теоретичним цілям, а й покращить правозастосування.

Література

1. Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу : Закон України від 23.06.2005 р. № 2711-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2711-15>.
2. Про електроенергетику : Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80>.
3. Самсонов В.С. Экономика предприятий энергетического комплекса : [учеб. для вузов] / В.С. Самсонов, М.А. Вяткин. – М. : Высшая школа, 2001. – 416 с.
4. Маляренко В.А. Энергетичні установки. Загальний курс : [навчальний посібник] / В.А. Маляренко. – 2-е вид. – Х. : Вид-во «САГА», 2008. – 320 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/5763/3/Ustanovki.pdf>.
5. Термины и понятия отечественного недропользования : [словарь-справочник] / А.И. Кривцов, Б.И. Беневольский, В.М. Минаков и др. – М. : ЗАО «Геоинформмарк», 2000. – 257 с.
6. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 145-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80>.
7. Оновлення Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mre.kmu.gov.ua/fuel/doccatalog/document?id=222032>.
8. Салиева Р.Н. Правовое регулирование хозяйственных (предпринимательских) отношений в ТЭК. [учебно-практ. пособие] / Р.Н. Салиева. – Казань, 2007. – 358 с.
9. Про нафту і газ : Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2665-14>.
10. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр>.
11. Про теплопостачання : Закон України від 02.06.2005 р. № 2633-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2633-15>.
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
13. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
14. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. № 1127-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1127-14>.

Анотація

Цыбка А. А. Поняття й ознаки суб'єктів господарювання паливно-енергетичного комплексу України. – Стаття.

Статтю присвячено формулюванню поняття суб'єктів господарювання паливно-енергетичного комплексу України, а також дослідженню ознак цього явища. Розглянуто особливості діяльності суб'єктів господарювання ПЕК, досліджено пов'язане законодавство України у сфері енергетики.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, паливно-енергетичний комплекс, ПЕК, суб'єкти господарювання паливно-енергетичного комплексу України, ознаки суб'єктів господарювання паливно-енергетичного комплексу.

Аннотация

Цыбка А. А. Понятие и признаки субъектов хозяйствования топливно-энергетического комплекса Украины. – Статья.

Статья посвящена формулировке понятия субъектов хозяйствования топливно-энергетического комплекса Украины, а также исследованию признаков этого явления. Рассмотрены особенности деятельности субъектов хозяйствования ТЭК, исследовано законодательство Украины в сфере энергетики по обозначенному вопросу.

Ключевые слова: субъекты хозяйствования, топливно-энергетический комплекс, ТЭК, субъекты хозяйствования топливно-энергетического комплекса Украины, признаки субъектов хозяйствования топливно-энергетического комплекса.

Summary

Tsybka A. A. Definition and features of companies of fuel and energy complex of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the formulation of the definition of companies of fuel and energy complex of Ukraine, as well as the study of its features. Author reviewed the features of energy companies and the current linked legislation of Ukraine in the field of Energy and Utilities.

Key words: business entities, fuel and energy complex, companies of fuel and energy complex of Ukraine, features of companies of fuel and energy complex.